

«Література для дітей в сучасному читанні сім'ї»:

дайджест

2004 рік

*Матеріал підготували
працівники ОДБ ім. А.П.Гайдара:
Л. Босюк, С. Драченко, О. Котова, Г. Рубленко*

Книги для дітей – це моделі людського життя. Хороша дитяча книга повинна знаходити рішення реально існуючим конфліктам. Вона не повинна відводити юного читача у світ пустих ілюзій, а повинна бадьорити його. Хороша книга не викликає сліз безсилля, а стимулює до активних дій, і, нарешті, вона виховує оптимізм, волю та відповідальність у поглядах і діях людини.

Мета дитячої книги – це уберегти майбутнього дорослого від передчасного оціпіння в рутині буднів. Книга має навчити, що красу й добро, вкрай, важливо берегти, що критичне сприйняття дійсності може бути і творчим явищем. Це тому, що бездіяльність означає поразку. Активна фантазія дії, а не ілюзорні повітряні замки – ось джерело надії.

Упродовж усього життя людина звертається до книги. Спочатку ми, а потім наші діти вивчають літери, вчать складати з них слова, речення. Однією з основ духовного життя родини, сім'ї є спілкування. З розмов з батьками, бесід, обміну думками та досвідом діти усвідомлюють, що таке добро і зло, милосердя і віра, допомога і дружба, любов і великодушність, шляхетність і гідність, справедливість і честь. Посилити розуміння цих понять й світу допоможуть **книги для сімейного читання**. Завдання дорослих – батьків, вихователів, бібліотекарів – допомогти грамотно полегшити процес пізнання навколишнього світу. Саме на це спрямовані, книги для дітей молодшого (1 –3 роки), середнього (3 – 4 роки) та старшого (5 – 6 років) дошкільного віку.

1. Д.Стілтон. Времена года.

Делать или не делать .

Ферма.

Ці книги із серії “Відчини і подивись” розраховано для найменших діточок. Дверцята та віконця, що відчиняються у книжечці, стануть сюрпризом для малюка і допоможуть активізувати його інтерес, а значить плідно попрацювати над книгою. За її допомогою легко ознайомити дитину з формою предметів і кольорами, цифрами і літерами, закласти елементарні поняття про оточуючий світ.

2.Книги видавництва “Карпуз”: “Я люблю гратися”.

“Я йду шукати”.

“Бачу, чую, відчуваю”.

Ці видання розширять знання дитини про те, що її оточує, будуть сприяти розвитку мови, логічного мислення. У книгах вміщено запитання, якими слід

скористатися, як орієнтирами для розмови з дитиною, а також - методичні вказівки та поради.

3. Доктором психологічних наук **Т.Б.Хомуленко** та вчителем-методистом **Н.П.Кидасюк** підготовлено і видано книгу **“Країна логіки”** розраховану на дітей 4-6 років, а також для їхніх батьків та вихователів. Завдяки цій книзі можна розвинути пам'ять, мислення дитини, навчити аналізувати, порівнювати і підготувати її до школи.

4. Заслуговує на увагу й видання **Л.Генденштейн, О.Мадишевої “Ігри та історії”(серія“ Енциклопедія розвиваючих ігор”)**, спрямоване на розвиток кмітливості дітей **6-8 років**.

Її упорядники аби зробити книгу цікавішою включили безпосередньо до текстів цікавих історій та малюнків, об'єднаних спільним сюжетом, численні ігри та завдання.

Мета — розвинути у дитини логіку, спостереження, пам'ять, комбіновані здібності. Книга допоможе дитині добре підготуватися до школи і успішно засвоювати матеріал шкільної програми.

Заняття з даною книгою не вимагають від зайнятих дорослих попередньої підготовки, так як усі ігри та завдання супроводжуються конкретними методичними рекомендаціями.

5. Для учнів початкових класів розраховано **ілюстрований посібник П.Семенченко “ 399 задач, вправ і головоломок “ (серія “Енциклопедія інтелекту “)** , який навчить школяра самостійно і творчо мислити. Крок за кроком, від простих задач до більш складних, маленький учень буде набувати та тренувати такі важливі якості, як - логіка, увага, гострозорість, уява.

Традиція читання книги в сім'ї допомагає відчутти її членам причетність до піднесеного, красу слова, спонукає до глибшого пізнання родини. На жаль, вечори спільного чи сімейного читання, коли всі читають і обговорюють художній твір, забуто. Батьки, чомусь помилково, вважають, що така практика ефективна лише у вихованні дошкільнят, тоді як і для підлітків у їхньому духовному зростанні, спільна книга може чимало значити. Адже, виказуючи та аналізуючи своє розуміння життя, свої погляди на ті чи інші явища, події, підліток формує власне світобачення та ідеали. Часто сімейна дискусія переростає у відверту розмову, що дає можливість батькам не тільки констатувати етапи духовного життя дитини, а й коригувати та спрямовувати його. Щоб заохотити дітей до спільного читання, батькам необхідно добирати літературу відповідно до віку та інтересів дитини. Так, молодші підлітки (10-12 років), в основному, віддають перевагу пригодам, пізнавальній літературі, а також книгам про дружбу між дітьми . Старші підлітки (13-15 років) виявляють найбільший інтерес до фантастики, детективів, науково-пізнавальної літератури і ,навіть, любовних романів. У книзі підліток шукає відповіді на складні етичні, моральні та духовні запитання : сенс життя; приклад для наслідування; когось, хто підкаже, як слід жити... . Як правило, такий взірць він знаходить у найближчому оточенні : у родині, школі, серед ровесників. Ідеалізуючи певною мірою сім'ю, підлітки водночас висувають щодо членів родини максималістські вимоги. Зрозуміло, що за такого ставлення до батьків рано чи пізно виникають конфлікти, а з іншого боку це пояснює : чому так сприймають фальш у

стосунках з дорослими. Книга, а саме, слово в ній, виступає звуковим образом, згустком вражень багатьох поколінь людей.

Сучасні психологи виділяють **два типи сприйняття художньої літератури підлітками:**

- наївний реалізм (діти ототожнюють себе з героями);
- підлітковий максималізм (коли підлітку потрібно отримати інформацію, але ненав'язливо, без порад і нотацій);
- **два сучасних підліткових угруповання :**
 - “толкіністи” , (за прізвищем письменника Дж. Толкієна, автора книги “Володар кілець”) ;
 - “потерісти” , (за назвою книги Дж. Роулінг “Гаррі Потер або Філософський камінь”).

Нагадуємо про це всім, хто причетний до підліткового читання, щоб пам'ятали, постійно достеменно вивчали уподобання дітей і обов'язково враховували це в індивідуальній роботі та масових заходах.

З усього розмаїття дитячих книг, що сьогодні виходять з друку, звернемось до тих, де в художньо-переконливій формі реальність переплітається з надією, а фантазія й вигадка слугують тому, щоб краще пізнати оточення і бути готовим до майбутнього, де автор твору відкриває світ з позиції свого героя і дивиться на світ його очима, де відбуваються відповідні дитинству особливості : постійний рух сюжету, зміна ситуацій, процес оновлення картин життя.

Про веселі пригоди маленької, тоненької, як голка істоти, можна дізнатися з казки польської письменниці **Ю.Душинської “Дивачок-Насмішничок”**. Дивачок не їсть, не п'є води, а тільки сміхом живе. Оселиться в кісках дівчинки або під комірцем у хлопчика – та й починає нашіптувати, щоб вередували, рюмсали, не слухали маму й тата. А потім, дивлячись на такі примхи дітей регоче до схочу, що аж животик йому надувається , мов набубнявіла горошинка. Отоді, дивачок ситий та задоволений. Та коли хто з дітей дізнавався про його підступність і починав виправлятися, тоді доводилося Дивачкові шукати собі іншого капризулю. Повість має непересічне виховне значення, тим паче, що виховні моменти подані у книзі на фоні захоплюючих пригод.

Відома книга **Ф.Бернет “Маленький лорд Фаунтлерой”** на початку ХХ ст. була найвідомішою і найпопулярнішою дитячою книгою. Своєї актуальності вона не втратила й сьогодні. Семирічний Седрик (Кедрик) – хлопчик із золотими кучерями, що мешкає з мамою на околиці Нью-Йорка, одного разу дізнався, що він справжній лорд. І, що необхідно терміново їхати в Англію, до діда – величного графа Доринкорта. Так починається стара добра класична повість з певною долею іронії з підзаголовком: як виховати лорда або посібник для дітей, як виховувати дорослих (тобто, дідусів). А для цього потрібні справжня доброта і щирість, це коли думаєш не про себе, а завжди про інших. Важливо бачити в кожній людині добре і наслідувати гарні приклади. Провідна ідея цього твору : будь- яка людина потребує того, щоб її любили і варта того. А головне для кожної дитини – стабільність у сім'ї та щира любов близьких їй людей. Дорослим книга ненав'язливо радить хоч інколи дивитися на світ безпосереднім дитячим поглядом.

Від цієї книги можна провести паралель до наступної **Е.Потер “Полианна”**. Книга схожа по суті на популярне психологічне видання Д.Карнегі “Як перестати хвилюватися і розпочати жити”. Основний принцип : якщо в житті вам дістався лимон – зробіть з нього лимонад. Цю філософську сентенцію вкладено в уста 10-річної Полианни, на долю якої випадає багато випробувань та мало щасливих днів. Живе вона з батьком –місіонером, рано втративши матір. На один з днів народження їй подарували милиці. Спочатку, як і кожна дівчинка, вона засмутилась, але потім фантазія підказала, що можна радіти тому, що вони їй не потрібні. Після смерті батька дівчинку відправляють до тітки і вона, тяжко переживаючи втрату, намагається стати розрадою для самотньої, ще молодій жінки і, навіть, влаштовує її особисте життя. Життєстверджуюча філософія книги така: якщо холодного, черствого серця торкнеться чиясь любов і співчуття, воно може ожити, як оживає занедбаний сад за високою огорожею, ключ від якого, здавалось, втрачено на завжди.

Жіноча емансипація усе більше проявляється в нашому житті, пронизує нашу свідомість, що змінює традиційну сімейну структуру і, навіть, є причиною кризи в багатьох сім'ях. Старий розподіл ролей між чоловіком і жінкою для сучасного життя вже сьогодні не прийнятний. Відведена роль дружині, матері, домогосподарці суперечить вимогам більшості жінок щодо їхнього права на самовизначення. Тією мірою, якою чоловік (батько) розуміє поняття “домашній затишок”, де все відбувається швидко і зручно, для дружини (матері) – це синонім робочого місця. Очевидно й те, що не лише жінки, а й сучасні діти не готові більше сліпо підкорятися авторитету батька. Замість командного тону й батьківського наказу, вони чекають обґрунтувань і аргументів. Ніхто не може з впевненістю сказати як вплине на шлюб і сім'ю емансипація. Тому необхідність **приділити певну увагу сімейній проблематиці** у літературі для дітей і дорослих є безперечною.

Письменниця К.Нестлінгер за допомогою свого дитячого роману **“Плювали ми на огіркового короля”(або є ще й така назва “Долой огуречного короля”)**, застосовуючи засоби фантастичної літератури, демонструє застарілі пережитки у звичайній сім'ї. Одного разу мати трьох дітей, знайшла на кухні подібну до огірка істоту, яка відрекомендувалась як король Кумі-Орі. Чоловік-батько тримає себе по відношенню до “короля” покірливо, називає його “Ваша Величність” і спить з ним. Діти сміються з того.

Отже, з появою огіркового короля на поверхню впливає авторитарність сімейного укладу. Хороша сім'я, перш за все, потрапляє в доволі незвичайну двояку ситуацію. Так, донька починає голосно заявляти і обурюватись, що тато не хоче зрозуміти, ”що діти – це нормальні люди зі своїми, лише їм, притаманними поглядами і потребою в незалежності”.

Якось батько супроводжує “короля” у погріб на пошуки дуже важливої особи і там помічає, яку недостойну гру серед “своїх” веде Кумі-Орі. Але татові не вистачає рішучості не слугувати “короля”. Ініціативу проявляє маленький син, який дуже просто вирішує це питання : кладе огірок у лялькову коляску і вивозе його з хати. Старший син записує всю історію і, таким чином, передає читачам як повчання та заклик до дій. Отже, в образах патріархально

налаштованого батька-чоловіка, бунтівних дітей та покірної матері-дружини відображено кризу, що загрожує багатьом сучасним сім'ям.

Основна суть іншого твору **К.Нестлінгер** **“Конрад, або дитина з бляшанки”** - пародія на сучасність і, водночас, віра в людину. У стилі книжкової наукової фантастики героїня книги фрау Бартолотті по пошті отримує консервну бляшанку, в якій знаходиться маленький чоловічок в поживній речовині. Звати його Конрад. Він запрограмований на те, щоб швидко виконувати будь-який наказ. Це – пай-хлопчик. У нього зовсім відсутня власна індивідуальність і критичне мислення. Тобто, це своєрідний комп'ютер. Ця дитина не є чудом техніки, а, за усіма правилами комічної вигадки, пародійний образ, породжуючий сміх. У цьому образі читач упізнає застиглий, дорослий світ. У результаті хлопчик стає особистістю і прокладає шлях до власної неповторної індивідуальності. Він, нарешті, зрозумів, що має право на заперечення і на власну думку.

Широке визнання отримала книга **М.Енде** **“Бескінечна книга”** або **“Бесконечная книга с рисунками”**, так як кожна глава починається з ілюстрації та головної літери на всю сторінку. Це роман про чудове придбання власного Я. Живе сім'я, яка складається з батька й сина. 11-річний хлопчик Бастіон товстий і боязкий. Батько живе зі своїм горем – втратою дружини. Жоден з них не здатен ні зрозуміти, ні хоча б спробувати зрозуміти один одного. Світ їхніх відносин уявляється застиглим, і здається, що виходу знайти не можливо. І ось в цей період Бастіону потрапляє в руки книжка під назвою **“Бескінечна історія”**. У ній йдеться про країну Фантазію, якій загрожує залишитися під владою Нічого, про хвору дівчинку на ім'я Дитяча Імператриця та героя Атрея, котрий збирається на пошуки цілющих ліків для неї. Дитяча Імператриця може вилікуватись лише в тому випадку, якщо людська дитина дасть їй нове ім'я. Водночас, це означає і спасіння країни Фантазії. Хлопчик Бастіан настільки схвилюваний цими подіями, що сам ненароком потрапляє у вигаданий світ книжки, яку читає, де на нього чекає безліч неймовірних пригод. Та дороги назад з країни Фантазії він не може знайти. І лише образ батька, скутого крижаною оболонкою, змушує хлопчика повернутись у світ людей, щоб в міру своєї творчої фантазії, повернути його до нормального життя з буденними радощами і труднощами. Зустріч Бастіона з Дитячою Імператрицею – це символ знайомства з більш високим життєвим принципом, на шляху до власного Я. Для письменника чудо – це самоціль, не спроба розважити читача, а творче передбачення можливих конфліктів і пошук шляхів їх вирішення.

Бел Кауфман – американська письменниця, журналістка. Народилась у Росії, онука відомого єврейського письменника Шолом-Алейхема. П'ятнадцять років працювала шкільною вчителькою у Нью-Йорці. **“Вверх по лестнице, ведущей вниз”** – це “шкільний роман”. Книга відрізняється своєрідністю побудови, сюжету, стилю, типовим сленгом юних. У центрі уваги – життя підлітків одного класу. У повісті піднімаються проблеми типово-американської системи освіти, викладається погляд на “важких підлітків”. Отже, дорослим не завадить ознайомитись з книгою, а діти будуть читати з цікавістю і, можливо, впізнавати себе чи свої вчинки.

Головному герою Ярославу недописаної повісті, такий підзаголовок має книга **В.Довжика “Перерваний урок”** потрібно вирішити багато питань. Далеко позаду лишилися рідна школа, перші вчителі, друзі. А попереду нова квартира, у вікна якої стукає самотність, і смуток ховається по кутках... Як переступити страх і піти новими стежками до нової школи, нових друзів, нових захоплень і веселих пригод? Як жити, коли нелад у сім’ї?.. Книгу адресовано учням середнього та старшого шкільного віку, а також усім, кому цікаве шкільне життя дітей, хто не байдужий до їхнього внутрішнього світу і вболіває про сімейні стосунки між дорослими і підлітками.

Тема роману **“Здравствуй, грусть” Ф.Саган**, відомої французької письменниці, - підлітковий егоїзм і жорстокість. Дівчина-підліток, яка живе з батьком, підсвідомо боїться його втратити. І, коли вона розуміє, що відносини батька до Анни переростають у велике почуття, вона намагається будь-що посварити їх. Закінчується це трагічно. Закохана Анна, вислухавши неприємну та неправдиву інформацію – розбивається на авто. І лише після її смерті дівчинка розуміє, що тільки з цією людиною їй було цікаво. Вони були близькими по духу. І, взагалі, Анна могла б стати їй, якщо не матір’ю, то принаймні, близькою подругою.

Твір **В.Голдінга “Володар мух”** написано у формі філософської притчі, де автор оповідає історію групи хлопчаків, яких авіакатастрофа закинула на безлюдний острів. Поступово у хлопчиків, які на початку весело заходжуються будувати своє суспільство і демократично вибирають лідера, відбуваються страшні зміни. Демократія перетворюється на тоталітарне правління самозваного вождя. Цивілізована громада обертається на плем’я, а його члени на диких звірів. У процесі метаморфоз гинуть інакодумці. Спочатку вбивають мрійника і філософа Саймона, який розкрив Звіра (секрет дитячих страхів і забобонів), потім Роху – носія раціоналістичного оптимізму і наукового знання. Наступним був Ральф – перший демократ, обраний ватажок, який попри всі злигоди і трагедії острівної мікроцивілізації намагається протистояти деградації, зберегти здоровий глузд і людську подобу. На щастя, Ральфа та інших хлопчиків рятують від неминучої загибелі англійські моряки, які повертають їх до цивілізації. Однак читачам уже відкривається вся темрява людського серця. Цією повістю піднімається й питання виховання сталих моральних засад, які допомагають людині вистояти у складних ситуаціях.

Сподіваємось, що бібліотекарі зможуть використати викладений матеріал у заходах, присвячених питанням сімейного виховання таких, як : інформаційно-літературні огляди, сімейні вікторини, презентації, обговорення книг, диспути тощо.